

Похвала політиці

Спільне видання з видавництвом «Ніка-Центр». Бесіди з Од Ланслен Що таке політика? Що таке емансипація? Якої долі зазнають революції в історії? На що здатні народні рухи та колективні практики? Чи є сенс сьогодні говорити про лівих і правих? Як протистояти авторитарній владі, хай навіть вона перебирається в «ліберальні» та «демократичні» шати?.. На ці та багато інших запитань розмірковує відомий філософ у жвавих бесідах і часто загострено полемічних діалогах. Видання також споряджене кількома лекціями на тему минулої та сучасної ситуації в філософії та політиці, їхньої обопільної взаємодії. Ален Бадью: «Мак'явеллі розлого визначав політику як довершене мистецтво омани. Але для нас політика має бути дещо іншим: здатністю суспільства взяти в руки власну долю, винайти справедливий лад і діяти згідно з імперативом спільного блага». Нова книжка Бадью «Похвала політиці» перетинає часи і континенти. Це щільний компендіум знань про політику, історію, а отже, й майбутнє. MEDIAPART Вірний своїм переконанням, цей мислитель ніколи не завивав разом із вовчою зграєю, не піддавався солодкоголосому співові ринкових сирен. Зі своїм джедайським мечем філософа він не перестає порушувати ті питання, на які сьогодні більше ніхто не наважується. ADDICT-CULTURE Якби довелося порівняти цього автора з лише одним-єдиним філософом в історії, то це був би Платон, а якби тільки з одним твором, то це був би платонівський «Теетет», в якому Сократ провадить діалог з юним геометром. Вони дошуковуються шляхів до абсолюту, точнісінько як математику цікавить лише одне: істина. LIBÉRATION Ален Бадью – філософ, письменник і драматург, почесний професор Вищої нормальної школи в Парижі; його численні твори перекладені багатьма мовами в усьому світі. Од Ланслен – відома журналістка, агреже з філософії, колишня редакторка часописів «Marianne» і «Le Nouvel Observateur»; нині засновниця незалежного медіа-ресурсу «Média». За підтримки Програми сприяння видавничій справі "Сковорода" Посольства Франції в Україні/ Французького інституту в Україні та видавничих програм Французького інституту

Ален БАДЬЮ

Похвала
ПОЛІТИЦІ

Ален Бадью

ПОХВАЛА ПОЛІТИЦІ

Cet ouvrage a bénéficié des soutiens du Programme d'aide à la publication Skovoroda de l'Ambassade de France en Ukraine/Institut français d'Ukraine et des Programmes d'aide à la publication de l'Institut français.

Це видання було здійснене за підтримки Програми сприяння видавничій справі "Сковорода" Посольства Франції в Україні/Французького інституту в Україні та видавничих програм Французького інституту.

ALAIN BADIOU
AVEC AUDE LANCELIN

Éloge de la politique

АЛЕН БАДЬЮ

Похвала політиці

(Бесіди з Од Ланслен)

Статті та виступи

З французької переклав Андрій Репа

Львів
Видавництво Анетти Антоненко
Київ
Ніка-Центр
2019

УДК 32:316

Б15

Переклад з французької: *Андрій Рєпа*

Переклад за виданням: Alain Badiou avec Aude Lancelin
Éloge de la politique (ISBN 978-2-0813-5248-3)

Бадью А.

Б15 Похвала політиці (Бесіди з Од Ланслен). Статті та виступи / Ален Бадью ; пер. з фр. А. Рєпи. – Львів : Видавництво Анетти Антоненко ; Київ : Ніка-Центр, 2019. – 224 с.

ISBN 978-617-7192-99-1 (Видавництво Анетти Антоненко)

ISBN 978-966-521-726-8 (Ніка-Центр)

Що таке політика? Що таке емансипація? Якої долі зазнають революції в історії? На що здатні народні рухи та колективні практики? Чи є сенс сьогодні говорити про лівих і правих? Як протистояти авторитарній владі, хай навіть вона перебирається в «ліберальні» та «демократичні» шати?.. На ці та багато інших запитань дає відповідь відомий філософ у жвавих бесідах і часто загострено полемічних діалогах.

Видання також споряджене кількома лекціями на тему минулої та сучасної ситуації в філософії та політиці, їхньої обопільної взаємодії.

Для широкого кола читачів.

УДК 32:316

ISBN 978-617-7192-99-1 (Видавництво Анетти Антоненко)

ISBN 978-966-521-726-8 (Ніка-Центр)

© Editions Flammarion, Paris, 2017

© Переклад. А.Рєпа, 2019

© «Видавництво Анетти Антоненко», 2019

© «Ніка-Центр», 2019

Зміст

Похвала політиці

(Бесіди з Од Ланслен)

I	Що таке політика?	8
II	Комуністична гіпотеза	21
III	Революції на суді Історії	35
IV	Іменем чого є лівиця сьогодні?	60
V	Макрон, або Демократичний держпереворот	68
	Висновки	76

Статті та виступи

Платон, наш любий Платон!	82
Демократія та корупція	86
Бог помер	90
Три негації	102
Ми досі сучасники Травня-68	111
Про європейську конституцію та референдум	124
«Народ»: двадцять чотири зауваги про вжиток слова	127
Теракт проти «Шарлі Ебдо»: триколон і червоний стяг	135
Голосувати чи перевиначити політику?	140
Криза: дві суперечності	147
Гніт скінченності: про Україну та Єгипет	153
Сучасне безсилля	163
Один світ	173
Політика сьогодні	186
Замість післямови: Похвала солідарності (Андрій Рена)	212
Іменний покажчик	222

I

ЩО ТАКЕ ПОЛІТИКА?

Хіба не дивний задум, як подумає дехто, братися за похвалу політиці у рік президентських виборів, коли вони особливо гостро висвітлюють пейзаж у руїнах, покинутий на розтерзання свавільній грі капіталу? Постає запитання, що, власне, у цій справі може зацікавити філософа? Що ви відповіли б тим, зокрема молодим, людям, які більше не можуть розглядати політику інакше, як місце зіткнення різних форм цинізму й опортунізму?

Такі настрої та почуття можна зрозуміти, лише запитуючи себе, що ж, власне, означає слово «політика». Від самого початку цієї історії, якій уже кілька тисяч років, ідея полягала в тому, що політика – це влада, питання захоплення та здійснення влади в державі відповідно до створених колективів, членів яких можна було ідентифікувати та визнавати. Отже, перше визначення постулює, що чільне, навіть єдине питання політики – це питання державної влади. Визначення просте, але воно перетинає всю Історію: натрапляємо на таке розуміння політики в елементарній формі, наприклад, у Леніна, а також за наших часів, коли політику зводять до обрання президента шляхом виборів.

З цього визначення може випливати доволі цинічна концепція політики, за якою та складається з конкуренції, суперництва, всляких брутальних методів, – й усе це лишень для того, щоб захопити владу, міцно в ній закоренитися і здійснювати на свій копил. У цієї ідеї політики ніколи не бракувало теоретиків, найвідомішим з-посеред яких, безумовно, був Мак'явеллі. Він надзвичайно витончено, у позитивному ключі, можна навіть сказати, «технічно» змалював різноманітні процедури боротьби за захоплення та утримання влади, вказав на якості та чесноти, потрібні для того, щоб

бути людиною, придатною для такої боротьби. Мак'явеллі посідає виняткове місце теоретика політики, якщо її розуміти у цих термінах. Щоправда, сьогодні особливо й не помітно чогось іншого, крім цієї борні, з усім її арсеналом підступності, ницості, корупції, брехні, насильства... Зрештою, автор «Державця» вже чудово виклав, як ці інгредієнти тісно пов'язані з питанням політики та її здійснення.

Супроти такого бачення – у процесі дуже бурхливої, доволі складної історії й у зв'язку з філософією – сформувалася інша концепція політики: ідея, що політика засадничо співвідноситься зі справедливістю. Філософи впродовж усього свого історичного існування – не надто довгого, щоправда, зо два десятка століть – намагалися дати чітке визначення справедливості. Втім, незалежно від їхніх спроб, якщо ідею справедливості залучити до визначення політики, її більше неможливо характеризувати просто як захоплення влади. Першорядним стає запитання: «Що таке справедлива влада?» І дискусії щодо політики стосуються вже не стільки виконання влади, скільки норм, яким улягає ця влада, її зв'язку з колективом і цілями, що стоять перед нею.

Між політикою, визначеною як влада, тобто повністю зацікавленою в питаннях сили та могуття держави, і політикою, визначеною як справедливість, тобто зацікавленою в таких питаннях: «Як щодо колективу, як щодо стосунків між його членами, як щодо їхніх намірів? Що ми вирішуємо стосовно таких категорій, як рівність або свобода?», виникає водночас зв'язок і конфлікт. Зв'язок – тому що, врешті-решт, це таки неправда, що справедливість може залишатись ідеєю суто абстрактною, яка не має ніякого впливу на реальне держави. Отже, питання справедливості є також неминуче питанням справедливої *влади*. А з іншого боку, виникає конфлікт, тому що влада, якщо вона відділяється від поняття справедливості, наражається на ризик деградації, яку, власне, й констатували протягом історії й лише одним з епізодів якої стали президентські вибори 2017 року у Франції. Цей епізод, до речі, в питанні корупції та її зловісних кульбیتів навіть не вирізняється особливою оригінальністю.

Суперечність між справедливістю та владою сама по собі має довгу історію. Ще Платон намагався встановити норми для такої держави, що підкорялася б ідеї Блага, і показав

у дуже тонкому розгляді «типів» політики – олігархії, демократії, тиранії, анархії, – що це не надто проста справа. Набагато пізніше – від XVIII століття з, безперечно, Жан-Жаком Руссо й далі через зусилля революційних мислителів XIX століття, зокрема, Маркса й Енгельса, але також Прудона, Фур'є, Фоєрбаха, Огюста Конта чи Бланкі, – дійшли гіпотези, згідно з якою в реальності справедливість несумісна із владою. Тоді погляд на політику змінюється: влада держави стає не чим іншим, як перехідним інструментом, потрібним на конкретному історичному етапі, але приреченим зникнути задля встановлення справедливості (у певному сенсі це стане справою рук самого людства). Згідно з поглядами цих мислителів, такий діалектичний рух цілком можливий – він долає суперечність між справедливістю та владою.

У вашій філософській системі ви визначаєте політику як «процедуру істини» поруч із трьома іншими процедурами – любов'ю, мистецтвом і наукою. В якому сенсі ви це розумієте? Напевно, у загальному уявленні ніщо так не віддалене від політики, як турбота про істину...

Звичайно! І, до речі, Мак'явеллі розлого визначав політику як найвище мистецтво омани. Вміння брехати завжди вважалося необхідністю для політичного цеху: бодай для того, щоб допнутися влади, потрібно обіцяти те, чого ніхто не буде виконувати. Коли я визначаю політику як «процедуру істини», я маю на увазі політику у другому сенсі, який ми розглянули, – коли вона органічно пов'язана з категорією справедливості.

Як я сказав, починаючи від Платона й до сьогодні, турбота філософії про політику узагальнювалася поняттям справедливості. Питання, яке філософ ставив політиці, таке: чи можлива справедлива політична орієнтація? Орієнтація, яка віддає справедливість думці? З чого ми можемо розпочати, так це з констатації: несправедливість – ясна; справедливість – непрояснена. Адже той, хто зазнає несправедливості, беззаперечно, є її свідком. А хто може засвідчити справедливість? У випадку несправедливості переживають сильні відчуття, афекти, страждання, обурення. Втім, ніщо так само

не вказує на справедливість, яка не може бути подана ні як видовище, ні як відчуття.

Чи маємо ми тоді поступитися їй виснувати, що справедливість – це лише відсутність несправедливості? Чи не є тоді справедливість порожньою нейтральністю подвійного заперечення? Щодо мене, я так не думаю. Так само не думаю, що несправедливість лежить на боці сприйняття, або досвіду, або суб'єктивного, а справедливість – на боці свідомості, або розуму, або об'єктивного. Несправедливість не є безпосереднім безладом, ідеальним впорядкуванням якого була би справедливість.

«Справедливість» – слово філософії, принаймні якщо (як ми маємо зробити) ми відкладемо набік його юридичне значення, повністю віддане на відкуп поліції, чиновництва та судової системи. Однак це філософське слово перебуває під умовою – політичною умовою. Тому що філософія знає, що нездатна втілити його у світі істин, які вона засвідчує. І це було відомо Платону, адже, щоб була справедливість, філософ вочевидь має бути царем, але можливості буття царем якраз не залежать від філософії. Вони залежать від політичних обставин, яких ніяк не зняти, не усунути. Отож я називаю «справедливістю» ім'я, яким філософія позначає можливу істину політичної орієнтації.

Переважна більшість емпіричних політичних орієнтацій, як ми знаємо, не має жодного стосунку до істини. Вони організують відразливу суміш влади та опінії. Суб'єктивність, яка дає їм життя, є суб'єктивністю племені або парламентських кулуарів, електорального нігілізму чи сліпого протистояння спільнот. Філософії немає до всього цього діла, тому що вона мислить думку, тимчасом як ці орієнтації постають як не-думка. Єдиний суб'єктивний чинник, який важить для них, – це чинник інтересу. Втім, деякі політичні орієнтації протягом історії мали або матимуть зв'язок з істиною. Істиною колективу як такого. Це рідкісні, часто короточасні моменти, але тільки вони стоять під умовою, яку мислить філософія. Ці політичні послідовності є сингулярностями, вони не довершують ніякої долі, не конструюють ніякої монументальної історії. Однак філософія може розпізнати в них спільну рису. Ця риса в тому, що ці орієнтації потребують від народу, який вони залучають, лише їхньої чіткої родової

людськості. Для принципів дії вони не віддають перевагу партикулярностям інтересів. Ці політичні орієнтації втілюють у життя колективну здатність, що відносить їхніх дієвців до чітких принципів рівності. Отож політична орієнтація, гідна поставати перед філософією під ідеєю справедливості, є орієнтацією, чия єдина аксіома формулюється так: люди мислять, люди здатні на істину.

Чи йдеться тут про ідеалістичний погляд? Я зовсім так не думаю. Я знаю – і сам у житті мав протягом довгих років відповідний досвід, – що політика є також насамперед практикою, процесом. Але для цього потрібні дієвці, активісти, організації, народні рухи – і все це вкупі становить надзвичайно складний процес. Такий процес, можна сказати, випробовує ось яку істину: колектив більше не підлягатиме приписам свавільної влади або незаперечним ієрархіям, а сам стає власним провідником, орієнтиром і керується нормами справедливості – одними для всіх.

Щоразу, коли в політичному полі з'являється новизна такого типу, тобто щоразу, коли виникає нова можливість покінчити зі старим ладом, несправедливим, неегалітарним і сегрегаційним, на користь ладіві, в якому людство могло б опанувати власну долю, – щоразу, коли виникає щось схоже на це, йдеться про винахід у вимірі всієї Історії. І такий винахід має особливу долю, тому що він становить виняток щодо узвичаєного режиму – режиму державного управління та байдужості до будь-якої ідеї справедливості. Добре відомо, що революції завжди захоплювали гігантські маси якраз тому, що пропонували таку новизну. Їхня історична доля – це інша річ. Але революції, про які я думаю – від найбільш егалітарної частини Французької революції (1792–1794) до Китайської культурної революції (1965–1970), не беручи до уваги революцію на Гаїті на чолі з Туссеном Лувертюром (1791–1802), Паризьку комуну (1871) та російську революцію (1917–1929), – вже подавали історичний доказ: колективна апропріація справедливості можлива. Це те, що я називаю істиною. Істиною чого? Здатності людського колективу взяти у свої руки власну долю та власне становище.

Ви щойно згадали про спільноту, яка була б власним провідником і взяла б у руки свою долю, як справедливий, бажаний

устрій, якого треба досягти. За наших демократій, як знаємо, втручання народу зазвичай обмежується вибором з-посеред жменьки власних імен, і цойно влада передається одному з цих імен, народ зникає. Найчастіше, він навіть стає надокучливим, його просять не заважати великим людям діяти. Коли до нього звертаються – що трапляється не часто, – невдовзі шкодують про це й у цілому просто покликаються на те, що він сказав. Отож я вам поставлю запитання: в якому сенсі ми це живемо, на ваш погляд, за демократії?

Треба повернутися до визначення, яке дають сьогодні цьому слову. Починаючи від винаходу парламентаризму англійцями наприкінці XVIII століття демократію було задумано не як реальну фігуру колективного життя, а як форму держави. Те, що реальний зміст слова «демократія» – це лише форма держави з-поміж інших державних форм, є зауваженням, яке вже робив Платон і яке знаходимо в Леніна. Яка особливість цієї форми держави? Вона полягає в тому, що подає себе як *представництво*: на представників народу, обранців, депутатів покладений обов'язок управління державними справами.

На погляд захисників цієї системи, вона функціонує «демократично», тому що в народі регулярно запитують про його вибір і, врешті-решт, він має свободу спрваджувати керманичів, які йому не подобаються, й призначати керівників, які йому до вподоби. Якщо демократія є тільки цим, тобто це представницька фігура й електоральна організація політичного життя, тоді я скажу, що ми в демократії, але додаю... тим гірше для нас. І тим гірше для демократії. Адже вочевидь є інша концепція демократії, яка відповідає своїй грецькій етимології: *демос* (народ) і *кратос* (влада). Ця «влада народу» не вичерпується ідеєю представництва і підважує її легітимність. Це питання обговорювалося здавна. Наприклад, Руссо, який у XVIII столітті був одним із найбільших теоретиків демократії, вважав, що представницька фігура англійського типу не заслуговує на цю назву: вона не демократична, тому що зводиться до періодичного призначення представників, які насправді робили те, що хотіли, і беззастережно брехали народові.

У будь-якому разі, якщо вживати слово «демократія», треба уточнити сенс, який йому надають: це електоральний і представницький механізм, закріплений за державною владою, чи ж конкретні процеси, які є можливим вираженням народної волі щодо певних питань. Це друге визначення абсолютно дієве за певних обставин. Ми бачимо, як воно виникає, наприклад, на загальних установчих зборах, зібраннях і мітингах, під час страйку на заводах або в недавній історії захоплень громадських площ, які відбувалися в деяких країнах. Великі масові рухи не переходять до застиглих чи електоральних делегацій. Вони приймають рішення щодо своєї ідеологічної та практичної орієнтації у випадках різних форм об'єднань самого народу та його самоосвіти – під час нечисленних зборів або велелюдних мітингів – через промовців, лідерів, до яких люди мають довіру, легітимовану їхнім досвідом, а не представницькими процедурами.

Гадаю, це добре відомо всім: режим, за якого ми живемо, не є демократичним в автентичному сенсі слова. Він демократичний іще меншою мірою – і це навіть суттєвіше, – через те, що ми навіть не впевнені, що люди, яких ми призначаємо під час електорального ритуалу і які покликані нас представляти, є реально тими, хто вирішує якісь важливі речі в тому світі, яким він є. Здається очевидним, що є володарі, чия влада набагато впливовіша, ніж влада наших обранців. Керівник мультинаціональної корпорації, якого ніхто не обирає і який звітується тільки перед акціонерами, що турбуються винятково про свої фінансові прибутки, має більшу владу біля наших урядів, ніж будь-яке народне зібрання. На святе переконання навіть обраних правителів, хай які вони були, економічне та фінансове питання сьогодні настільки обов'язкове для поведінки суспільства та держави, що наші представники не тільки нас не представляють, а й найчастіше просто не втримують представництва. Реальна влада їм не належить у більшості важливих питань. Поле маневру держави обмежене формами міжнародного тиску, структурами, що ні перед ким не підзвітні, як-от Європейська комісія, керівниками великих фірм, транснаціональною владою банків, загрозами інституцій, що визначають економічний «рейтинг» націй (не беручи до уваги військові та інші органи державної влади, чиї працівники обертаються в

орбіті держави), – усе це зводить ініціативу будь-якого громадянина до скромної участі кожні чотири чи п'ять років у театральному розігруванні рішень, які вже були ухвалені в іншому місці.

Чи не є все-таки демократичний дефіцит, який ми відчуваємо, неминучим злом у таких великих державах, як наші? Ви щойно згадували Руссо, і в «Суспільній угоді» це, власне, одне з його заперечень щодо ідеї масової демократії. Він вважає, що справжня демократія не може існувати інакше, як у дрібних спільнотах, невеличких державах, де народ може висловлюватися прямо...

Тут ми торкаємося питання, що таке політичний процес, зрозумілий не як періодичні обумовлені зустрічі, рішення про які ухвалює держава, а як думка-практика, яку здійснюють самі люди із визначеними цілями. Як на мене, це і є насамперед політика. Гадаю, що політику передусім потрібно осмислювати, не співвідносячи її одразу ж із державою. Якщо ми залежні від держави, то відразу скажемо: політика полягає в захопленні держави, адже якщо ми не захоплюємо державу, то нічого не можемо вдіяти, у нас немає влади, немає можливості. Але це неправда. Політика включає, наприклад, такий фундаментальний елемент, як візію, яку вивіряють і яку підтримують стосовно того, чим має стати людство або принаймні колектив, до якого ми належимо. Ця колективність існує часто в образі великих країн, але вона може існувати також в дуже різних масштабах. Її можна репрезентувати на національному рівні, на рівнях спільноти чи профспілки, на великих підприємствах, у гуртожитках іноземних робітників тощо. Тому суспільство насправді є складною мережею взаємозв'язків, усередині яких постійно відкрита можливість скликати збори, асамблеї, зібрання й обговорювати те, що люди хочуть робити.

Хто це може бути? Хто може організувати на всіх можливих рівнях таку дискусію і практичні рішення, які з неї випливають? Це, очевидно, ті, хто є носіями стратегічного бачення, чим має стати суспільство. Політика в її практичній реальності – це все-таки зв'язок, встановлений між тими, хто має більш-менш ясне бачення, з одного боку, становлення

суспільства, а з другого – дійсного та конкретного існування самого цього суспільства, на тому чи іншому рівні. Це називали протягом «червоних років», між 1965-м і 1975-м, «роботою в масах». Активіст – це той, хто має ідею щодо спільної долі; той, хто прокладає у власному існуванні нові траєкторії в суспільстві; хто зустрічає максимум людей у різних ситуаціях; обговорює з ними їхню ситуацію; допомагає прояснити цю ситуацію із загальної перспективи; організовує освітню роботу, дискусії, прояснення; той, хто збирає думки людей, які є інсайдерами; і хто, нарешті, намагається змінити цю ситуацію, перебуваючи на своєму локальному рівні – разом із ними. Це цілком може бути рівень ринку, рівень міста або за певних умов рівень регіону чи країни – залежить від обставин, що є обставинами історії.

Зустріч між політикою й Історією – це велике питання. Політика стає, власне кажучи, історичною лише за виняткових обставин – я це називаю політичними подіями, тобто такими, які творять небачені можливості для народів у великому масштабі. Це був, безперечно, випадок з'яви демократії в Афінах із її видатними реформаторами, як-от Солон чи Клісфен, посеред значних соціальних заворушень, пов'язаних передусім з аграрною проблемою. Згадаймо також доволі буремний період громадянських війн в Англії, між XVII і XVIII століттям, звідки, зрештою, походить винахід парламентського устрою. Я можу також говорити про те, що означали для мого батька великі народні збурення 1936 року або для мене – дуже несподіваний Травень 1968-го. Ще ближче до нашого часу заслуговують на увагу масові та наполегливі зібрання «арабської весни». Але навіть якщо за наявної кон'юнктури такого типу можливостей не існує, ну що ж, треба вміти працювати в незначному масштабі, адже коли подія охопить і мобілізує широкі верстви, він зростає до великих розмірів. Власне, я думаю, що політика за тої чи тої ситуації повертає до існування саму ідею. Щоб «робити» політику, потрібно не тільки мати бачення, зважене, осмислене й узгоджене з широкою дискусією про те, на що здатний колектив і чим він має стати, а й випробовувати це бачення, цю ідею на можливому для цього рівні.

На мій погляд, велика політична подія – це момент, коли така можливість починає існувати у великих масштабах. Тоді

ми бачимо, як у всіх куточках світу, де відбувалися дискусії та ініціативи на місцевому рівні, з'являються люди, які словлюватимуть свою думку, спрямовуватимуть перебіг подій, ухвалюватимуть рішення. Держава не обов'язково має розглядатись як те, що неодмінно потрібно захопити. Однак, якщо в такому контексті держава енергійно та рішуче протистоїть *реальній* демократії, ну що ж, потрібно зробити відповідні висновки. Зіштовхнутися з нею? Відступити? Перечекати? Ці рішення залежать від самої ситуації.

На цьому етапі ми маємо взятися за більш принципову дискусію. Гадаю, що в сучасному світі – правду кажучи, від часів Французької революції – наявні дві фундаментальні орієнтації, скажімо, два і тільки два шляхи. І я думаю, що політика є конфліктною діалектикою цих двох орієнтацій, з якої виникає як одна, так й інша.

З одного боку, є орієнтація, панівна сьогодні, на превеликий жаль, у гнітючий спосіб: відповідно до неї справжні володарі суспільства неминуче є володарями економіки, тобто приватні власники на засоби виробництва та інші контролери фінансового простору. Цей шлях передбачає, що значною мірою чергування політиків не відіграють особливої ролі: в кінцевому підсумку різні призначені керівники робитимуть те ж саме – те, чого вимагає ліберальна економіка. Отож просто і справедливо назвати цю орієнтацію капіталістичним шляхом. Це її назва вже протягом двох століть.

Утім, хоча це слабко помітно – або вже трохи більше, – є інший шлях. Він стверджує, що колектив має повернути собі всі засоби до існування і, зокрема, всі економічні, виробничі та фінансові засоби. Це шлях, який був названий комуністичним. Я не тільки думаю, що потрібно й далі називати його так, а що відмова від цього слова – лише підтвердження та схвалення поразки. Первинне значення цього слова чудово доносить те, що потрібно сказати. Шлях, про який мені йдеться, означає об'єднати речі в спільне і стати під імператив спільного блага. Політика в цьому випадку зовсім не полягає в обранні кращих менеджерів охорони здоров'я сучасного капіталізму. Вона є реалізацією переконання, що те, що є спільним – спільне благо, – має здійснюватися спільно.

Існування цих двох шляхів, капіталістичного та комуністичного, є головним принципом ефективного існування по-

літичної дискусії. Якщо дискусії щодо аналізу та рішення не відбувається всередині народу, на зібраннях, маніфестаціях, мітингах, у рамках боротьби між цими двома шляхами, вона неминуче обертається на суто управлінську, менеджерську і, врешті-решт, аполітичну.

Кандидати, які балотувалися на останніх виборах, практично всі пропонували дещо відмінні способи управління наявним капіталізмом, але це все. Одні говорять, що правила потрібно зробити жорсткішими, інші – що їх потрібно пом'якшити, але вони згодні, що в кінцевому підсумку все це питання управління чинною системою, тобто капіталістичним домінуванням, яке вважається неминучим.

На мою думку, сьогоднішнє змішання менеджменту і політики абсолютно згубне для останньої. Політика розпочинається тоді, коли існує дві основні орієнтації, два шляхи, й вибір стосується насамперед шляху, на який стають, і того, як цей шлях може та має існувати в ситуації на всіх рівнях.

Чи це означає, що для вас між тим, що ми називаємо правницею, і комунізмом немає ніякої політичної гіпотези, яку можна було б сприймати серйозно?

Між комуністичною орієнтацією та правими розташовані ліві. Некомуністична лівиця, принаймні в Європі, на рівні фактів означає практичні реалії державної влади, тобто майже завжди, починаючи від її зародження в другій половині XIX століття, це соціалістичні або соціал-демократичні партії. Чи ви можете заперечити, що всі ці партії стояли у витоків найбільших розчарувань, які ми коли-небудь зазнали? Не забуваймо, що лівиця, що зароджувалася, та, яку називали республіканською, радикальною чи соціалістичною, лівиця Жуля Феррі, Жуля Фавра, Гамбетта вкупі з Жулем Гедом, а також у Німеччині лівиця Бернштейна, Каутського чи Носке в переважній своїй більшості підтримала придушення Паризької комуні, найгірший колоніалізм і, зрештою, шовіністичну ейфорію, що призвела до бійні 1914–1918 років. Моя політична освіта відбувалася в період війни в Алжирі за соціалістичного уряду, який енергійно розгорнув неймовірну жорстокість. І що сказати про сумний обман, яким зрештою став ліберальний поворот президента Міттерана

в 1983 році? Або ліберальні «реформи» Шредера в Німеччині, найвідомішим наслідком яких було те, що в країні, чий економічні подвиги вихваляє наша керівна каста, 30 % населення було доведено до стану крайнього зубожіння.

Повірте, виходячи з історії та мого особистого досвіду, так і хочеться процитувати поета Луї Арагона: «Вогонь по навченому ведмедю соціал-демократії!»

Можна не вважати за соціалізм діяльність нинішньої Соціалістичної партії, що недавно пережила агонію, але, зрештою, існує справжній історичний соціалізм, той, що належить традиції П'єра Леру чи Жореса, або ж соціалізм Прудона чи Бакуніна. Хіба вони не заслуговують жодної уваги, на ваш погляд?

Так, є винятки, але доволі нечисленні, врешті-решт. Безперечно, Роза Люксембург і Карл Лібкнехт – великі постаті, що вийшли з соціал-демократії. Але погляньте на їхню долю: вони очолили повстання, що за духом було радше комуністичним, ніж соціалістичним, а опісля були знищені, що зовсім не суперечило програмі тодішнього соціалістичного міністра. Ви говорите про Жореса: людина, безумовно, поважна, особливо завдяки його виступам проти війни, підтримці страйків шахтарів і справедливій підозрі щодо колоніальних військових експедицій. Але чи представляв він реальний політичний напрям, якусь «гіпотезу», занурену в реальні народні процеси? Він, не маючи справжнього впливу на курс влади, був передусім великим парламентським промовцем. Він утілював у собі добре відомий вимір наших «демократій», одночасно і необхідний, і безрезультатний, – опозицію. Адже той, хто говорить «опозиція», передбачає, що насправді згоден із більшістю щодо правил політичної гри і що тихо-мирно залишить місце найгіршим ворогам. І в цьому сенсі, повертаючись до Жореса, згадайте знову ж таки його долю.

У принципі, завжди були ліві, лівіші за ліву, здебільшого члени соціалістичної партії, або ті, що діяли в невеличких організаціях чи групах. Я сам вийшов з однієї такої: починав у СФЮ й унаслідок нашої повної незгоди з керівництвом партії щодо війни в Алжирі активно брав

участь у «лівому» відколі, що зрештою був підґрунтям для створення Об'єднаної соціалістичної партії (PSU). Я погоджуюся з тим, що частина сил і організованих практик живого комунізму часто виходять через лівицю з лона посередньої соціал-демократії. Навіть Ленін і більшовики, навіть Роза Люксембург і спартакісти вийшли з розколів «великої», абсолютно опортуністичної соціалістичної партії. Але якраз це і є доказом, що політична життєздатність цієї посередньої та влаштованої лівиці тільки й може зберігатись у формі того, що різко відділяється від неї. У переважній більшості лівиця завжди була інституцією панівної влади, таким собі її відтінком. У кращому разі лівиця є плацентою, з якої іноді виходить новонароджена дитина комунізму.

Анархізм – то інше питання. Чимало пунктів усе-таки об'єднували Бакуніна та Маркса, коли вони разом створювали Інтернаціонал, хоч би, скажімо, ідея кінця держави. І багато моментів слід вивчати та дискутувати в тому, як каталонські анархісти намагалися докорінно реорганізувати свій край під час війни в Іспанії. Я вважаю, що анархія – це ідеологія руху, творча негативність, але вона ніколи не визначає, власне кажучи, політику. В анархізмі наявний екзистенційний і святковий вимір, що часто приховує сильну нетерплячку й відчувається невимушено лише в спорадичному активізмі.

Урешті-решт, якщо питання нинішнього часу стосується капіталізму та його кінця, то нова політика може бути тільки комуністичною. Саме вона протистоїть або ж протистоятиме теперішньому консенсусу, згідно з яким політика є в кращому разі якомога поміркованішим менеджментом довічного капіталізму.

II КОМУНІСТИЧНА ГІПОТЕЗА

Починаючи з падіння Берлінського муру, а насправді ще від кінця 1970-х на Заході був схвалений єдиний шлях у політичних питаннях. Це менеджерсько-управлінська політика, яку провадять ті, кого Маркс назвав «уповноваженими від влади капіталу»; для неї комуністична політика була абсолютно зайвою та недоречною, відкинутою поза саме поле справжньої дискусії. По всій Європі ліві при владі більше навіть не намагаються переконувати, що втілюють інший шлях. Усі так звані соціалістичні партії віднині приєдналися до неоліберального порядку, і навіть ті, кого називають радикальними лівими, представляють радше ересь цього псевдосоціалізму і не відповідають комуністичній ідеї в тому вигляді, в якому ви бажаєте її відродити. Тому я вам ставлю запитання, навіть якщо воно видається складним: як знову відкрити поле цій можливості, адже саме слово вигнане з політичного поля?

Коли таке вирішальне слово, як «комунізм», вигнане з політичного поля, не залишається для початку нічого іншого, як запровадити його знову. Це вже сам по собі принциповий бій. Слід усюди піднятися понад страхом, породженим цим словом, як і над незнанням його значення, і ніколи не погоджуватися, внаслідок опортунізму, на його ліквідацію. Багато людей мені рекомендували більше не вживати слово «комунізм», замінити його. Але сьогодні добре зрозуміло, що ліквідація слова – не що інше, як ліквідація шляху, який воно називає, а отже, ганебне приєднання до тотальної гегемонії іншого шляху – капіталістичного.

По-перше, запитаймо себе, звідки походить фатальне знищення всього, що охоплювало та досі охоплює слово «комунізм»? Чому таке жорстоке зникнення цієї комуністичної гіпотези, яка була надзвичайно сильною, починаючи від її

Кінець безкоштовного
уривку. Щоби читати
далі, придбайте, будь
ласка, повну версію
книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ